

**NOQULAY IQLIM SHAROITIDA ZAMONAVIY
AGROTEXNOLOGIYALAR QO'LLASH ORQALI
QISHLOQ KO'JALIGINI KOMPLEKS RIVOJLANTIRISH
ISTIQBOLLARI**

**mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy
konferensiya materiallari**

2025-yil 21-22-aprel

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

TABIIY FANLAR VA AGROBITEKNOLOGIYA FAKULTETI

AGRONOMIYA VA TUPROQSHUNOSLIK KAFEDRASI

**NOQULAY IQLIM SHAROITIDA ZAMONAVIY
AGROTEKNOLOGIYALAR QO'LLASH ORQALI
QISHLOQ XO'JALIGINI KOMPLEKS RIVOJLANTIRISH
ISTIQBOLLARI**

**mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy
konferensiya materiallari**

2025-yil 21-22-aprel

Buxoro – 2025

UDK: 635.64

SIZ BILMAGAN POMIDORNING FOYDALI JIHATLARI HAMDA ORGANIK QISHLOQ XO'JALIK MAHSULOTLARNI YETISHTIRISH.

Jumayev T. G

Buxoro davlat universiteti Biotexnologiya
va oziq-ovqat xavfsizligi kafedrası o'qituvchisi
t.g.jumayev@buxdu.uz

Zarmanova O.O

Buxoro davlat universiteti Biotexnologiya
va oziq-ovqat xavfsizligi kafedrası talabasi
oozodazarmanova@gmail.com

Annotatsiya. Respublikamizda oziq-ovqat muamosi va organik 2020-2025-yillarda qishloq xo'jaligi va o'rmon fondi yerlarida bosqichma-bosqich organik ishlab chiqarishga o'tish bo'yicha qarorlar va farmonlar keltirilgan. Hozirgi kunda qishloq xo'jaligi mahsulotlari to'g'risida ayniqsa pomidor mahsulotlariga talab juda katta chunki O'zbekiston aholisi kundan kunga ortib bormoqda shuning uchun savdo rastalarida bozorlarda pomidorga bo'lgan talab kundan kunga ortmoqda. Shularni inobatga olgan holda O'zbekistonda pomidorni yangi navi ixtiro qilindi va ochiq maydonlarda ekologik toza mahsulot olish usullari hamda pomidorning Davlat reestriga kiritilgan navlar haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Pomidor, organik, antioksidant, arterial qon, qandli diabet.

Kirish. Hozirgi davrda O'zbekistonda pomidorni yetishtirilayotgan maydon 62276 gektarni va undan olinayotgan yalpi hosil 1876239 tonnani tashkil etib, hosildorligi 301 ts/ga ni tashkil etmoqda. Bu yetishtirilayotgan yalpi hosil 34 mln li axolimiz talabiga to'liq javob bermaydi. Uni hosildorligi va yalpi hosilini oshirish texnologiyasining asosiy elementlaridan biri, pomidor ko'chatini ekish muddati hamda sxemasini to'g'ri tanlash mavzuning dolzarbligidir. Chunki, pomidor navining biologik xususiyatlari va agrotexnikasidan kelib chiqqan xolda oziqlanish maydoni hamda ekish muddati to'g'ri tanlansa u yaxshi o'sadi, kasalliklarga deyarli chalinmasdan kuz faslining sovuq kunlari boshlangunicha yuqori sifatli hosil beradi. So'nggi yillarda mamlakatimiz olimlarini hamda chet el seleksionerlarining ko'plab navlari davlat reyestriga kiritilgan. Hozirgi davrda pomidorning yuqori va sifatli hosil beradigan nav na'munalari tanlash hamda pomidorni eng qulay ekish muddatini aniqlash o'rganilayotgan mavzuning dolzarbligini tasdiqlaydi.

TAJIRIBA. Pomidor kuyasi ochiq dalalarda va issiqxonalaridagi ituzumdoshlar oilasiga mansub madaniy va yovvoyi ekinlarni zararlaydi. Uning eng sevimli ekini pomidor hisoblanib, hosilini 100% gacha nobud qilishi aniqlangan. Bu zararkunanda o'simliklarning ko'chatligidan boshlab o'sish davrining oxirigacha, barcha rivojlanish fazalarida zarar keltirib, lichinkasi barg, poya, gul va mevaning ichiga kirib olib zararlaydi va kuchli zararlangan o'simliklar kirib qoladi. Har bir moskit setka yopilgan variantlarda (2,1 metr x 25 metr) pomidor kuyasi (T.Absoluta)ning rivojlanishi aniqlash uchun 1 tadan feromon tutqich qo'yiladi va har 3 kunda hisob kitob ishlari olib boriladi, dalalarga kimyoviy ishlov berilmaydi. Bu olimlarning pomidorni kimyoviy moddalarsiz aholiga yetgazib berishi kengroq qilib aholi xonadonlariga yetgazish va yillidan yilga zararkunandalarning ko'payib borishni oldini olish maqsadga muvofiq bo'ladi. Ochiq maydon uchun pomidor navlari quyidagilarni tavsiya etilgan. Hozirgi kunda davlat reestriga kiritilgan Do'stlik erta pishar nav, o'suv davri 95-100 kun. Sevara erta pishar nav, o'suv davri 95-98 kun. O'suv davri 110-115 kun. Avitsenna o'rta pishar nav, o'suv davri 115-120 kun. Bahodir o'rta pishar nav, o'suv davri 115-120 kun. Sitara o'rta pishar nav, o'suv davri 118-120 kun. TMK-22 o'rta pishar nav, o'suv davri 120-125 kun.[1]

Shuning uchun pomidorni "TMK 22" navini ekish muddati va mahsuldorligini xorijiy "Maxintos" naviga taqqoslab o'rganishni o'z oldimizda maqsad qilib 2021- yil baxor-kuz mavsumida ushbu izlanish ishlarini olib borishni maqsad qilib qo'yib, dala tajribalarini o'tkazdik. TMK22 (Toshkent, Moskva, Kuba nomlari bosh harflaridan) – o'rtapishar pomidor navi.

O'zbekiston sabzavot, poliz ekinlari va kartoshkachilik institutida O'zbekiston, Rossiya va Kuba olimlari hamkorligida Xeyns va L178 navlarini chatishtirib yaratilgan. Urug'i issiqxonalarda fevral 3-dekadasida sepilib, ko'chati Toshkent viloyatida aprel 2-dekadasidan mayning 2-dekadasigacha 90x25 yoki 110x70x20 sm sxemasida ekiladi.[2] Urug'i unib chiqqach mevasi 120-125 kunda pishadi. Hosildorligi 450—700 s/ga. 1990-yilda davlat reyestriga kiritilgan. O'zbekistonning hamma viloyatlari, Qirg'iziston, Tojikistonda ekiladi. Uzoq masofalarga tashishga chidamli.

Tarkibida quruq modda miqdori - 4,8 foiz, umumiy qand - 4,2 foiz, askorbin kislotasi - 24,2 foiz. Hosildorligi: issiqxonada 15-18 kg/m²; ochiq maydonda 38-42 t/ga ni tashkil etdi. Bu ko'rsatkich boshqa navlardan 15-20 foiz yuqori degani.[3]

Pomidorning «Universal» navini respublikada keng joriy etish, birlamchi urug'chiligini o'rnatilgan tartibda tashkil etish uchun nav hujjatlar rasmiylashtirilib, Qishloq xo'jaligi ekinlari navlari sinash markaziga davlat reyestriga kiritish uchun va Intellektual mulk agentligiga patentlash uchun taqdim etilgan.

Institut olimlarining ta'kidlashicha, asosiy sabzavot ekini bo'lgan pomidor salqinsevar o'simlik bo'lgani uchun havo harorati +40 darajadan oshsa, o'sish va rivojlanishdan to'xtaydi. Kuchli issiq oqibatida pomidor mevasining ayrim qismlarini quyosh urishiga, gullarining to'kilib ketishiga sabab bo'ladi. Bu esa pomidor sifatining pasayishiga olib keladi.[4]

Bundan tashqari pomidor yetishtirishni turli xil usullari mavjud quyida ulardan bir neshtasi haqida malumot berilgan.

Pomidorga issiqxonadagi harorat kunduzi + 22–25 °C, kechasi + 17–18 °C, havoning nisbiy namligi 75–80% bo'lishi maqbul hisoblanadi. Haroratning zarur ko'rsatkichlardan oshib yoki kamayib ketishi ekinlarning o'sib-rivojlanishi, kasalliklarga chidamliligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ushbu holatning oldini olish uchun pomidor gullariga maxsus preparatlar eritmalari bilan ishlov berish zarur. Kuzgi-kishki mavsumda issiqxonadagi pomidor ko'chatlarining o'suv nuqtasi 7–8 gulshodadan keyin chilpib tashlanishi tavsiya qilinadi. Bu hosildorlik ortishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Pomidor ko'chatini har 5-6 kunda 1 marta, ekilgandan so'ng nisbiy namlikka qarab sug'orish talab etiladi. Suvning harorati qishda taxminan 15-16 °C da bo'lishi lozim. Issiqxonadagi tuproq tahlili natijalariga ko'ra, tuproqqa qancha miqdorda azot (N), fosfor (R), kaliy (K) berish kerakligini aniqlanadi. Ko'chatga yoshlik davrida kalsiy (Sa), bor (V), magniy (Mg) li o'g'itlar berish yaxshi natija beradi.[5]

Foydali jihatlari.

Pomidor o'zining boy tarkibi tufayli yurak qon tomir kasalliklarining oldini oladi. Likopinning manbayi bo'lgan ushbu mahsulot eng yaxshi antioksidant hisoblanadi va arterial qon bosimining me'yorlashtirish, aterosklerozni rivojlanishiga to'sqinlik qilish hamda qondagi "yomon xolesterinni" kamaytirish xususiyatiga ega. Pomidor qondagi qand miqdorini nazorat qiladi, inson o'zini yaxshi his qilishiga hissa qo'shib ochlik, qandli diabet hamda boshqa surunkali kasalliklarni oldini oladi. Ushbu mahsulot tarkibida C vitamini miqdori limondagidan ham ko'proq bo'ladi. Ushbu vitamin to'qima hujayralari, milk, qon tomir hamda tish suyaklarining o'sishi va tiklanishi uchun muhim sanalib, immunitetni mustahkamlaydi. Antiokislitel va yallig'lanishga qarshi xususiyatga ega bo'lgan C vitamini hujayralarni shikastlanishdan himoya qilib, qarish jarayonini sekinlashtiradi. Pomidorni muntazam iste'mol qilish teri holatiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, yozga xos bo'lgan jazirama kunlarida quyoshning ultrabinafsha nurlaridan zararlanish ehtimoli yuqori. Ushbu mahsulot pulpasida kartanoidlarning boyligi, terini keng spektrli ultrabinafsha nurlaridan himoya qiladi. Ammo bu SPF-kremlarni qo'llamasa ham bo'ladi degani emas.[6]

Pomidor, hazm qilish tizimi uchun ahamiyatli bo'lgan klechatkaning koni. Uning iste'molidan keyin ichaklar perestaltikasi va ovqat hazm bo'lishi yaxshilanishiga sabab bo'ladi. Bu esa o'z navbatida teri salomatligi va inson kayfiyatiga yaxshi ta'sir ko'rsatadi. Pomidor yurak salomatligini yaxshilashi mumkin

“Pomidordagi ozuqa moddalari haqida gap ketganda, birinchi navbatda pomidorga chiroyli qizil rang beradigan tabiiy antioksidant bo'lgan likopenni inobatga olish kerak”, — deydi Bouden. Kletchatka mahsulotning ovqat hazm qilish tizimi orqali harakatlanishiga yordam beradi, shuning

uchun ichaklar faoliyati yaxshilanadi. Bundan tashqari, pomidor iste'molidan keyin uzoq vaqt to'qlik hissi tark etmaydi, bu esa boshqa ovqatlardan, masalan, tozalangan uglevodlardan farqli o'laroq, vazn yo'qotishiga olib kelishi mumkin.[7]

XULOSA. Sabzavot ekinlaridan biri pomidor yetishtiradigan fermer xo'jaliklari hamda tomarqa yer egalari zararkunandalardan aziyat chekib kelmoqdalar. Ochiq maydonda moskit setka yordamida pomidor yetishtirish hozirgi kunda dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Lekin ochiq maydonlarda moskit setkalaridan foydalanish tartibi va qo'llanishi bo'yicha fermer xo'jaliklari va tomarqa yer egalari ma'lumotga ega emas, shuning uchun ham dehqonlarimizga bu moskit setkadan foydalanish tartibini joriy etadigan bo'lsin hozirgi kundagi bir nechta muammolarni hal qilishda ijobiy bo'lar edi

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 18-maydagi "Qishloq xo'jaligi mahsulotlarining sifat va xavfsizlik ko'rsatkichlari xalqaro standartlarga muvofiqligini ta'minlashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" PF-5995-son farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021 yil 23-fevraldagi "Organik qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarishni ixtiyoriy sertifikatlashtirishdan o'tkazish tartibi to'g'risidagi" nizomni tasdiqlash haqida 96- sonli qarori.
3. https://daryo.uz/2020/08/13/pomidorning_foydasi_nimada_va_uni_qanday_istemol_qilish_kerak.
4. Zuyev V.I., Abdullayev A.G Sabzavot ekinlari va ularni yetishtirish texnologiyasi. T., O'zbekiston, 1997.
5. Fayzimurodov, J., & Sakibayev, J. (2023). RESPUBLIKAMIZDA YETISHTIRAYOTGAN POLIZ EKINLARI VA SHU BILAN BIRGALIKDA QOVOQNING SIZ BILMAGAN FOYDALI XUSUSIYATLARI HAMDA YETISHTIRILAYOTGAN NAVLAR. Science and innovation in the education system.
6. Rustamov, M., Bobomirzayev, P., & Fayzimurodov, J. (2022). KUZGI YUMSHOQ BUGDOYNING "JASMINA" NAVI DON HOSILDORLIGIGA EKISH MEYORLARNING TA"SIRI. Academic research in educational sciences, (Conference).
7. O'zbekiston respublikasi prezidentining respublikada kartoshka yetishtirishni kengaytirish va urug'chiligini yanada rivojlantirish to'g'risidagi 2020-yil 6-maydagi PQ-4704- son qarori.

"ZOVUR SUVLARIDAN QISHLOQ XO'JALIGI EKIN YERLARINI SUG'ORISH UCHUN FOYDALANISH YO'LLARI"

Xolliyev Askar Ergashovich,

b.f.d., professor *Buxoro davlat universiteti*
askarxolliyev@gmail.com a.e.xolliyev@buxdu.uz

Jumayev Tolibjon Ganjiyevich,

Tabiiy fanlar va agrobiotexnologiya fakulteti Biotexnologiya va
oziq-ovqat xavfsizligi kafedrası o'qituvchisi.

t.g.jumayev@buxdu.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada qishloq xo'jaligi ekin yerlarni zovur suvlaridan zamonaviy texnologiya va usullaridan foydalangan holda qishloq xo'jaligi suv bilan doimiy ta'minlash nazarda tutilgan. Ikkilamchi suv resurslaridan ham suv manbasi o'rnida ifoda etish lozim.

Kalit so'zlar: Zovur, sug'orish, biomassa, texnologiya, iqlim, resurs.

Kirish. O'zbekiston Respublikasi hududida qishloq xo'jaligi uchun 29mln.gektardan ortiq yer maydonlaridan foydalanib, aholini oziq-ovqat mahsulotlari, sanoat va iqtisodiyot tarmoqlarini zarur homashyo bilan ta'minlamoqda. Sug'oriladigan 3,2mln. Gektar maydonlarning unumdorligini oshirish, meliorativ holatini va suv ta'minotini yaxshilash maqsadidakeng ko'lamda irrigatsiya va melioratsiya tadbirlari amalga oshirilib kelinmoqda. Hozirda zovur tarmoqlariga kelib tushadigan zahira va tashlama suvlar o'n millionlab metr kubni tashkil etib, ularning mineralizatsiyasi (2-7g/l)

Dadaboyev Ravshanbek Maxamadali o'g'li, Ergashev Dostonbek Pratovich AVTOMOBIL SANOATIDA INNOVATSION AERODINAMIK SINOVLAR: IQLIM O'ZGARISHI VA EKOLOGIYA MUAMMOLARIGA YECHIM SIFATIDA.....	397
Umirzaqov Oybek Alimqul o'g'li, Burhanov Xayitboy SIRDARYO VILOYATI SUV RESURSLARIDAN SAMARALI FOYDALANISHNING ASOSIY YO'NALISHLARI.....	401
Raximov Raxmatullo Rafiqjon o'g'li, Usmonov Azizbek XXX IQLIM O'ZGARISHI, EKOLOGIYA VA GEOGRAFIYA SOHALARIDAGI FAN YUTUQLARI, MUAMMOLAR VA YECHIMLAR	405
Beysenov Kenjabay Sarsanbayevich O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDAGI EKOLOGIK MUAMMOLAR.....	407
Yunusov Rustam, Bo'riyeva Dilorom Isroilovna INTENSIV NOK DARAXTLARIDAN YUQORI HOSIL OLIH TEXNOLOGIYASI VA SAMARADORLIGI.....	410
Bo'riyev Sulaymon Bo'riyevich, Qobilov Aziz Muxtrovich, Jo'rayeva Maftuna Alijonovna MIKROSKOPIK SUVO`TLARNI TURLI OZUQA MUHITLARIDA YETISHTIRISH BIOTEKNOLOGIYASI.....	414
Jumayev T. G., Zarmanova O.O. SIZ BILMAGAN POMIDORNING FOYDALI JIHATLARI HAMDA ORGANIK QISHLOQ XO'JALIK MAHSULOTLARNI YETISHTIRISH.....	417
Xolliyev Askar Ergashovich, Jumayev Tolibjon Ganjiyevich. "ZOVUR SUVLARIDAN QISHLOQ XO'JALIGI EKIN YERLARINI SUG'ORISH UCHUN FOYDALANISH YO`LLARI"	419
Савич В.И., Нафетдинов Ш. Агроэкологическая оценка засоления почв.....	422
Zaripov Gulmurot Tohirovich, Haydarov Rustam Gulomovich. QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARINI QAYTA ISHLASH TEXNOLOGIYALARI.....	426
Matholiqov Ro'zali Baxtiyor o'g'li. Isag'aliyev Murodjon To'yhiboyevich, Yuldashev G'ulomjon. BO'Z TUPROQLAR MINTAQASI SUG'ORILADIGAN GIDROMORF TUPROQLARI AGROKIMYOVIY XOSSALARI.....	431
Ismoilov Ro'zibek Saydullo o'g'li, Abduraimov Azizbek Sultankulovich. O'ZBEKISTON FLORASIDA TARQALGAN LACTUCA L.TURKUM TURLARINING AHAMIYATI	434
Bo'riyev S.B., Yuldoshov L.T., Qahhorov N.Q., Qobilov A.M., Shodmonov F.Q., BUXORO VILOYATI ZOVUR SUVLARIDA YUKSAK SUV O'SIMLIKLARNING ROLI.....	436